

7. Чаплинський К.О., Мінка П.Я. Розслідування злочинів, вчинених злочинними угрупованнями : навчальний посібник. Дніпропетровський гуманітарний університет, 2009. С. 112.

Кіліміченко Христина Юрївна,
аспірантка кафедри криміналістики,
судових експертиз та поліграфології
Національного університету «Одеська
юридична академія»

ЩОДО СТРУКТУРИ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ОСНОВ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ, ВЧИНЕНИХ ЖІНКАМИ

Як зазначає В. В. Юсупов, сучасні реалії України вимагають від криміналісти удосконалення, розроблення та впровадження у правоохоронну практику ряду методик, які б відповідали сучасним потребам боротьби зі злочинністю, зокрема методики розслідування злочинів проти основ національної безпеки України [11, с.165]. Важливе місце у структурі методики посідає криміналістична характеристика злочинів, яка виступає узагальненою інформаційною моделлю типових найбільш значущих ознак певної категорії (групи, виду або підвиду) кримінальних правопорушень [2, с. 403] і слугує методологічною основою для побудови слідчих версій, визначення напрямів розслідування, планування слідчих (розшукових) і негласних слідчих (розшукових) дій та вибору тактичних прийомів [8, с. 183].

Особливого значення криміналістична характеристика набуває під час дослідження злочинів проти основ національної безпеки України, вчинених жінками, які відзначаються складністю механізму вчинення, латентністю, багатоепізодністю та тісним переплетенням кримінально-правових, соціальних, інформаційних і психологічних чинників. Ефективність їх розслідування значною мірою залежить від повноти та системності врахування типових елементів криміналістичної характеристики, зокрема особи злочинця, обстановки вчинення, способів реалізації злочинного умислу, слідової картини та механізмів приховування протиправної діяльності.

Водночас у криміналістичній науці відсутня єдність думки щодо визначення структурних елементів криміналістичної

характеристики, а також висуваються пропозиції щодо відмови включення її до структури окремої методики.

В. В. Тищенко криміналістичну характеристику певної категорії злочинів визначає як «опис найбільш типових елементів даної категорії злочинів, що відображає криміналістичні особливості змісту і взаємозв'язку її елементів з метою сприяння розробці необхідних слідчих версій, відшукування джерел доказової інформації, встановленню особи злочинця й відповідних обставин злочину» [9, с.55-56].

Т. В. Варфоломеєва, В. Г. Гончаренко та інші автори підручника «Криміналістика. Академічний курс» криміналістичну характеристику визначають як «ідеальну модель типових зв'язків і закономірно сформованих джерел доказової інформації, яка дозволяє прогнозувати оптимальний шлях і найбільш ефективні засоби розслідування окремих категорій злочинів» [4, с.363].

А. В. Старушкевич висловив пропозицію термін «криміналістична характеристика» замінити на терміном «криміналістичний аналіз кримінального правопорушення» [6, с. 18]. Однак дана пропозиція не отримала широкої підтримки, що, на нашу думку, є правильним, адже криміналістичний аналіз за своєю природою є криміналістичним методом пізнання.

Є. Д. Лук'янчиков та В. Є. Лук'янчикова стверджують, що криміналістична характеристика, «яка містить у собі інтегровані відомості сучасних інформаційних систем як про якісні ознаки злочинів, так і про кореляційні зв'язки між її елементами», повинна виступати обов'язковою складовою окремої криміналістичної методики, адже опис ознак, що мають саме криміналістичне значення, сприяє підвищенню ефективності діяльності з розслідування злочинів [5, с. 238, 242]. Подібним чином мислить В. М. Шевчук, який звертає увагу на те, що «під час дослідження і побудови криміналістичної характеристики злочинів важливо виявити і встановити відповідні взаємозв'язки й залежності між її елементами, використовуючи при цьому завчасно розроблені програми та сучасні можливості комп'ютерних технологій». Також вчений доречно вказує на те, що встановленню підлягають кореляційні взаємозв'язки між: «предметом посягання і способом злочину; способом злочину і особою злочинця; предметом посягання і слідами злочину; слідами злочину і його способом та ін» [10, с.65].

А. Ф. Волобуєв, С. О. Книженко, О. В. Одерій, Р. Л. Степанюк визначають, що у криміналістичній характеристиці злочинів містяться відомості про такі елементи механізму злочинів окремого виду чи групи як предмет злочину; місце, час та обстановка, характерні для вчинення злочинів окремих видів; способи підготовки, вчинення та приховування злочинів – певна система дій, прийомів та окремих операцій злочинців, у т.ч. використання знаряддя злочину; сліди злочинів; особа злочинця; особа потерпілого [1, с. 9]. О. О. Алексеев до даного переліку додає ще відомості про мотив та мету вчинення злочинів [3, с. 431].

Аналіз наведених наукових підходів свідчить, що попри наявність дискусійних позицій і спроб перегляду або навіть заміни поняття криміналістичної характеристики, у науковому середовищі домінує підхід, відповідно до якого вона розглядається як самостійна, науково обґрунтована інформаційна модель типових ознак злочинів певної категорії.

Порівняльний аналіз поглядів учених дозволяє констатувати, що незалежно від концептуальних відмінностей (орієнтація на криміналістично значущі ознаки, елементи складу кримінального правопорушення або предмет доказування) всі підходи об'єднує визнання прикладного призначення криміналістичної характеристики. Тому повністю погоджуємося із Р. Л. Степанюком та В. О. Гусевою, які зазначають, що «головне призначення криміналістичної характеристики полягає в інформуванні слідчого про типові для певного виду чи групи кримінальних правопорушень дані. У ситуації інформаційної обмеженості знання всієї сукупності типізованих у системі криміналістичної характеристики певного виду кримінальних правопорушень відомостей і закономірно взаємопов'язаних елементів дозволить слідчому за окремими з них, уже відомими на початок розслідування, зі значною часткою достовірності робити висновки і про інші» [7, с. 86].

Тобто спрямованість криміналістичної характеристики на виявлення закономірних взаємозв'язків між елементами механізму злочину дозволяє використовувати її як дієвий інструмент побудови слідчих версій, визначення джерел доказової інформації й оптимізації процесу розслідування. Таким чином, дослідження криміналістичної характеристики злочинів проти основ національної безпеки України, вчинених жінками, має не лише теоретичне, а й безпосереднє прикладне значення,

оскільки спрямоване на підвищення ефективності виявлення, розкриття та доказування таких кримінальних правопорушень шляхом удосконалення криміналістичних методик та тактичних рекомендацій.

На нашу думку, криміналістична характеристика злочинів проти основ національної безпеки України, вчинених жінками, може бути визначена як науково обґрунтована узагальнена інформаційна модель, що відображає сукупність найбільш типових і криміналістично значущих ознак та закономірних взаємозв'язків елементів механізму злочинної діяльності цієї категорії кримінальних правопорушень з урахуванням гендерно зумовлених особливостей жіночої злочинної поведінки, і призначена для забезпечення ефективного та швидкого здійснення розслідування шляхом висунення найбільш вірогідних слідчих версій, визначення основних напрямків розслідування та вибору найбільш доцільних тактичних прийомів збирання доказової інформації.

До складових криміналістичної характеристики злочинів проти основ національної безпеки України, вчинених жінками, що мають найбільше значення для організації і здійснення як виявлення, так і розслідування злочинів досліджуваної категорії, відносяться такі елементи, як:

- відомості про особу злочинця, тобто жінок, які вчиняють злочини проти основ національної безпеки;
- відомості про спосіб підготовки, вчинення та приховування злочинів проти основ національної безпеки;
- відомості про обстановку, тобто час, місце та інші умови вчинення злочинів проти основ національної безпеки;
- відомості про мету та мотиви вчинення жінками злочинів проти основ національної безпеки.

Саме зазначена система відомостей, на нашу думку, утворює основу криміналістичної характеристики злочинів проти основ національної безпеки України, вчинених жінками, а відомості про кореляційні зв'язки між зазначеними елементами мають безпосереднє значення для практики боротьби із даним проявом злочинної діяльності.

Список використаних джерел

1. Криміналістика : підручник : у 2 т. Т. 2 / [А. Ф. Волобуєв, О. В. Одерій, Р. Л. Степанюк та ін.] ; за заг. ред. А. Ф. Волобуєва,

Р. Л. Степанюка, В. О. Маляррової ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2018. 312 с.

2. Криміналістика : підручник / Р. І. Благута, О. І. Гарасимів, О. М. Дуфенюк та ін. ; за заг. ред. Є. В. Пряхіна. 4-те вид., перероб. і допов. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2023. 820 с.

3. Криміналістика [текст] : підручник. / В. В. Пясковський, Ю. М. Черноус, А. В. Іщенко, О. О. Алексеев та ін. Київ : Центр учбової літератури, 2015. 544 с.

4. Криміналістика. Академічний курс : підручник / Т.В.Варфоломеева, В.Г.Гончаренко, В.І.Бояров [та ін.]. Київ : Юрінком Інтер, 2011. 504 с.

5. Лук'янчиков Є.Д., Лук'янчикова В.Є. Криміналістична характеристика в методиці розслідування окремих категорій злочинів. *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2017. Т. 19. С. 237–243.

6. Старушкевич А.В. Криміналістична характеристика злочинів : навчальний посібник. Київ : НВТ «Правник». 1997. 41 с.

7. Степанюк Р. Л., Гусєва В. О. Сучасні криміналістичні засоби та методи протидії злочинності : навч. посіб. / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків : ХНУВС, 2024. 232 с.

8. Татаренко С.В. Криміналістична характеристика кримінальних правопорушень проти довкілля. *Київський часопис права*. 2022. № 2. С. 181–187.

9. Тищенко В. В. Теоретичні і практичні основи методики розслідування злочинів : монографія. Одеса : Фенікс, 2007. 260 с.

10. Шевчук В. М. Криміналістична характеристика злочинів: «криміналістичний пережиток» чи реально діюча категорія криміналістики. *Правничий часопис Донецького університету*. 2003. № 1. С. 62–66.

11. Юсупов В.В. Сучасні напрями розвитку криміналістики в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 3. С. 163–166.